

**ЛЕСЯ УКРАЇНКА: МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ У
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА (ПРИ
ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 9 КЛАС)**

Ігор Коляда,

*доктор історичних наук, професор кафедри методики
навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного
педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

Іван Стьокул,

*магістрант історичний факультету Національного
педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

Юї Мінтао,

*магістрант історичного факультету Національного
педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Луань,
провінція Аньхой (Китай), м. Київ, Україна)*

Проаналізовані підходи до формування уявлень у здобувачів освіти засобами мистецтва на уроках історії України в 9 класі. На прикладі вивчення особистості Лесі Українки охарактеризовано найактуальніші методичні прийоми застосування засобів мистецтва, застосування яких сприятиме більш образному формуванню уявлень про цю історичну персоналію.

Ключові слова: *Леся Українка, засоби мистецтва, методика формування, здобувачі освіти.*

Approaches to the formation of ideas in students by means of art in the lessons of Ukrainian history in the 9th grade are analyzed. On the example of studying the personality of Lesya Ukrainka the most actual methodical receptions of application of means of art which application will promote more figurative formation of representations about this historical personality are characterized.

Key words: *Lesya Ukrainka, means of art, methods of formation, students.*

У викладанні історії довгі десятиліття на перший план висувалися об'єктивні закономірності суспільного розвитку, які ототожнювалися з поза особистісним підходом та несвідомістю історичного процесу. І хоча характеристикам історичних особистостей в навчально-методичній літературі приділялося деяка увага, головний акцент при цьому робився не на індивідуальну своєрідність, неповторність та унікальність

особистості, а на зосередженні в ній типових рис та ознак приналежності до того чи іншого класу. При цьому майже не розглядались психологічні характеристики історичної особистості, мотиви та моральні аспекти її діяльності.

Перед сучасним вчителем історії стоїть завдання гуманізації історії як науки, де буде підвищена увага до особистості в історії, розкриття ідей самоцінності людини в історичному процесі. Надзвичайну цінність для історії України має особистість Лесі Українки. У вирішенні питання про методи і прийоми формування уявлень про Леся Українку вчитель керується ідейно-освітніми та виховними завданнями шкільного курсу історії України в 9 класі. Необхідно показати її як доньку свого часу, підкреслити історичні умови, які зіграли вирішальну роль у формуванні її поглядів і особистих якостей. Для цього іноді достатньо стислих відомостей, короткого висловлювання самого історичного обличчя або простого зіставлення деяких хронологічних дат.

Історична особистість, про яку йдеться в підручнику або вводиться в виклад вчителя, не повинна залишатися для здобувача освіти тільки ім'ям. Освіта як спосіб входження людини в світ культури супроводжується внутрішнім проживанням її історично сформованих досягнень за допомогою художньо-творчої діяльності. Унікальність кожного виду мистецтва представлена своєрідністю його художньою мовою, яка надає особливий вплив на людину (слово, звук, рух, колір, форма, гармонія тощо). Наприклад, музика безпосередньо звернена до емоційно-образної, емоційної сфери здобувача освіти. Скульптура наочно передає об'ємну, пластичну виразність тіла, тим самим сприяючи розвитку у здобувачів освіти здатності сприймати його форму, гармонію тощо. Живопис же звернений до нашого сприйняття почуття форми і кольору; споглядаючи мальовниче полотно, ми стежимо за композицією, розташуванням фігур і виразністю малюнка. Все це дозволяє здобувачам освіти зрозуміти і розкрити художній образ твору, стикнутися з внутрішнім світом художника, висловити своє ставлення до змісту картини. Естетична природа різних видів мистецтва допомагає відчувати художнє явище в різному сенсорному вигляді, в перекладенні однієї мистецької події на мову іншого (наприклад, розгорнутий музичний образ в поєднанні кольору, в рухах, слові).

Невід'ємною стороною людської культури, існування людини в світі є мистецтво, в основі якого лежить художній

образ. Засоби мистецтва, будучи однією з форм духовного освоєння дійсності, виконує завдання художнього пізнання світу і виховання цілісного світорозуміння, тому вона займає вагоме місце в системі освіти, метою якого є виховання гармонійно розвиненої особистості, яка має високий творчий потенціал, емоційну культуру, багатий внутрішній світ.

Істотну роль у формуванні уявлень про художній образ Лесі Українки може грати інтеграція виразних засобів музичного та образотворчого мистецтва. В даний час вони становлять істотну рису художньої культури і виступає як альтернативна система естетичного виховання здобувачів освіти, що вимагає усвідомлення функцій мистецтва і можливостей художнього розвитку. За допомогою мистецтва здійснюється передача духовного досвіду людства, що сприяє відновленню зв'язків між поколіннями. Мистецтво допомагає здобувачам освіти побудувати цілісну картину навколишнього світу.

Музичне мистецтво відіграло не аби яку роль в житті Лесі Українки, навіть в листі до свого дядька Михайла Драгоманова вона писала: «Мені часом здається, що з мене вийшов би далеко кращий музикант, ніж поет...» [1, с. 62 – 66]. Тому формування уявлень у здобувачів освіти про Лесю Українку не можливо уявити без звернення до музичних творів. Вона протягом всього життя слідувала за розвитком музичного мистецтва в Україні і закордоном та сама зробила великий внесок в розвиток музики. Леся Українка любила декламувати свої вірші під імпровізовану музику, а часто навіть писала їх за роялем. Багато поезії покладено на музику композиторів, наприклад, «На зеленому горбочку» (Верьовка Г.), «Не дивився на місяць весною», «Гей, піду я в ті зелені гори» (Майборода Г.), «Де тії струни», «Знов весна», «Лісова пісня» (опера) (Кирейко В.), «Колись нашу рідну хату» (хор), «Колискова, «геть те, думи», «Досить невільня думка мовчала», «Хотіла б я піснею стати», «Слово» (Степовий Я.) та інші. Сприйняття музичних образів під час уроку сприяти формуванню і збагаченню світогляд, музично-естетичного смаку, ціннісно-орієнтованої поведінки здобувачів освіти та допоможе краще зрозуміти внутрішній світ Лесі Українки. Музика є прекрасним доповненням до наявних засобів навчання, може служити своєрідним історичним джерелом з одного боку, і, з іншого боку, мотиватором, що викликає інтерес і спонукає до творчого відношення до процесу навчання. Музика є прекрасним доповненням до наявних

засобів навчання, може служити своєрідним історичним джерелом з одного боку, і, з іншого боку, мотиватором, що викликає інтерес і спонукає до творчого відношенню до процесу навчання.

Леся Українка має бути показана здобувачам освіти як жива особистість, з індивідуальним характером, зі своєрідними рисами внутрішнього і зовнішнього вигляду, охарактеризованою небагатьма конкретними штрихами. Як засоби конкретизації образу історичного діяча використовуються портрет або фото, відгуки і спогади сучасників, власні висловлювання самого історичного діяча, в яких виражені основні риси його особистості, його життя і діяльності. Там, де це можливо корисно підвести здобувачів освіти до характеристики на основі конкретних фактів з життя і діяльності. Наприклад:, фото Лесі Українки 1890 року (їй на ньому 19 років і це зображення ми бачимо на 200-т гривневій культурі); портрет Лесі Українки написаний львівським художником Іваном Трушем у 1900 році, який вперше зобразив її з натури (вдруге через чотири роки це зробив Фотій Красицький, після цього інших спроб не було зроблено); окрім цього є ціла збірка фото світлин, яку можна знайти в мережі Інтернет зібраних на сайті «Енциклопедія життя і творчості» – Леся Українка, які розміщені за хронологією. Також на сайті модна знайти Доцільно буде використовувати метод картинного опису, що передбачає відтворення яскравого цілісного зовнішнього образу, але окрім цього формування барвистих уявлень про житло, одяг, спосіб життя, діяльність людей в минулому та коло оточення з використанням епітетів, метафор, гіпербол з метою занурення в досліджувану епоху.

Вчитель може використовувати картину в ході розповіді як зорову основу для свого оповідання або опису, може бути залучена після розповіді вчителя для закріплення викладеного матеріалу або ж може стати для здобувачів освіти джерелом нових історичних знань, придбаних в ході її розгляду під керівництвом вчителя або методом бесіди. Вирішення цієї проблеми вимагає чіткого її розчленування на два питання: «яка роль картини в викладанні історії?» та «яке місце вона може займати в ході уроку?» [1, с.18].

При будь-якому способі використання картини і на будь-якому етапі уроку одна з найважливіших завдань вчителя полягає в тому, щоб зробити картину джерелом активного вилучення знань самими здобувачами освіти. Саме

використання картини, як і будь-якого засобу наочності, зрозуміло активізує сприйняття і мислення здобувачів освіти навіть в тому випадку, якщо розповідь по картині веде вчитель. Але розповідь по картині може стати засобом розв'язання винятковою пізнавальної діяльності здобувачів освіти, по-перше, шляхом попутної постановки питань за картиною в ході розповіді; по-друге, шляхом організації роботи над висновками за картиною; по-третє, шляхом постановки проблемно-пізнавальних завдань перед розповіддю за картиною. Здійснення цих завдань при роботі з картинами має велике значення для розвитку мови, уваги, спостережливості, творчої уяви, історичного мислення, морального і естетичного виховання здобувачів освіти, вироблення у них ряду найцінніших практичних навичок і умінь [1, с. 27].

Також у формуванні уявлень у здобувачів освіти засобами мистецтва образу Лесі Українки на уроках вчителю допоможуть книги про Лесю Українку: «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій» Оксани Забужко та «Апокриф. Чотири розмови про Лесю Українку» Оксани Забужко та Блаженнішого Святослава Шевчука. 25 лютого до 150-річчя від Дня Народження Лесі Українки на полицях українських книгарень з'явиться роман Мирослава Лаюка «Залізна вода», уривки з якого вчителі зможуть використовувати на уроках історії України та провести міжпредметні зв'язки з українською літературою. Цей прийом допоможе висвітлити маловідомі сторінки біографії Лесі Українки. Художня література, залучена до уроку, допомагає конкретизації історичного матеріалу і формуванню у здобувачів освіти яскравого образу Лесі Українки. Художня книга допомагає підтримати увагу здобувачів освіти, сприяє розвитку інтересу до предмета.

Художні фільми ілюструють матеріали історії, коментують їх художніми сюжетами, пробуджують жвавий інтерес, викликаючи емоційні переживання, і тим самим поглиблюють їх розуміння, вони повинні стати неодмінним атрибутом в арсеналі кожного вчителя історії. Це не є винятком і при формуванні уявлень у здобувачів освіти образу Лесі Українки. Слово узагальнює, а образ конкретизує, тому на уроці історії України в 9 класі можна використати фрагменти наступних фільмів: «Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Не така як всі», документальний фільм «Леся Українка», а незабаром вийде біографічний фільм «Леся Українка. Узлісся», якому кінокритики прогнозують значний успіх. Інформація, яка була

отримана за допомогою зору, осідає у свідомості у вигляді знання в 3 рази більше, ніж за допомогою слуху. Людина за допомогою зору може отримати в 3 рази більше знань, ніж за допомогою тільки слуху. Висока якість засвоєння знань може досягатися при безпосередньому поєднанні слова і зображення в процесі передачі навчальної інформації.

Кіно виступає, перш за все, як фактор історії. Воно постає в першу чергу як інструмент наукового прогресу. Кіно, в тому числі художні фільми, які залучаються на урок, допомагають конкретизації історичного матеріалу і формуванню в здобувачів освіти яскравих образів минулого, які є складовою частиною їх історичних уявлень. Художня картина дозволяє підтримати увагу здобувачів освіти, сприяє розвитку інтересу до предмета [3, с.21]. Фрагменти фільму вчитель залучає, щоб ввести здобувачів освіти в історичну обстановку або відтворити колорит епохи, дати портретний опис Лесі Українки.

Таким чином, моральні проблеми видатних людей минулого співвідносяться з сучасністю, і роздуми над ними сприяють процесу особистісного та громадського самовизначення здобувача освіти. Надзвичайно допомагають при висвітленні історичної персоналії засоби мистецтва різних форм та жанрів. Гуманістичний підхід до історії значущий тим, що це історія людини – для людини – висвітлюється людиною. Який би шлях вивчення особистості не був обраний учителем і здобувачами освіти, кожен з них має розуміти, що повністю об'єктивну оцінку людині може дати тільки час.

Література

1. Леся Українка Зібрання творів у 12 т. Т.10. К.: Наукова думка, 1975. 448 с.
2. Студеникин М.Т. Методика преподавания истории в школе: Учебник для студентов вузов. М.: Владос, 2004. 55 с.
3. Шабуневич Н. А. Использование видеоматериалов при изучении истории // Преподавание истории и обществознания в школе. 2001. № 5. С. 21-27